

Frankrijk heeft moeite met het sluiten van compromissen.
Foto: gele hesjes-protest in Parijs, februari 2019
(foto: Norbu Gyachung)

INTERVIEW MET OUD-LERARENOPLEIDER JAN DE KIEVID OVER DEMOCRATIE

'VERTROUWEN IN FRANKRIJK IS LAAG'

In de derde (volledig herziene) druk van zijn boek *Democratie: ideaal en weerbarstige werkelijkheid* (ProDemos, 2019) neemt Jan de Kievid deze veelgeprezen regeervorm onder de loep. Drieëntwintig jaar na verschijning van de eerste editie toont de voormalige lerarenopleider maatschappijleer aan hoe actueel het onderwerp democratie nog altijd is. *Maatschappij & Politiek* sprak met hem.

IVO PERTIJS

Om een boek te voltooien moet je ervan overtuigd zijn dat je iets schrijft waar de hele wereld op zit te wachten. Dit moet je vervolgens inperken tot een voor jou relevant deel', zegt Jan de Kievid over het schrijven van zijn boek *Democratie*. 'Als lerarenopleider gaf ik het vak democratie. Destijds was er geen geschikt boek. Ik maakte een reader met voor een deel uitstekende artikelen, terwijl ik voor sommige onderwerpen flutartikelen had. Bovendien waren sommige stukken te lang en andere juist te kort. Voor studenten was dit rommelig. Ik kreeg de behoefte om dit te systematiseren, zodat het voor studenten overzichtelijker werd', legt De Kievid uit. Een aantal zaken komt daarom in het boek steeds terug: de verschillende visies op democratie, de sociale voorwaarden en de dilemma's. De Kievid: 'Het didactische idee hierachter is dat als een student deze zaken regelmatig tegenkomt, toegepast op diverse situaties, zich - als er iets actueels gebeurt - vragen stelt als: hoe zit het met de sociale voorwaarden als een land opeens gaat democratiseren? Als je geen oog voor sociale voorwaarden hebt, kun je denken dat het de goede kant op gaat als er formeel democratische instituties zijn ingesteld, terwijl die pas goed kunnen functioneren en standhouden bij gunstige sociale voorwaarden. De sociale voorwaarden staan helaas niet in een eindtermenlijstje. Wel stonden ze in de methode *Delphi*, waaraan ik heb meegewerkt. Sommige docenten die een andere methode gebruikten, kopieerden voor hun leerlingen het overzicht van sociale voorwaarden uit *Delphi*.'

Had je bij het schrijven van *Democratie* alleen de docent maatschappijleer in gedachten?

'De aanleiding was het gebrek aan een hbo-boek over democratie, maar ik wilde tegelijkertijd een boek schrijven voor de algemeen politiek geïnteresseerde lezer die niet per se een sociaalwetenschappelijke opleiding had.'

Waar komt je passie voor het thema democratie vandaan?

'Mijn passie voor democratie begon toen ik in de jaren tachtig bij het Chili Komitee Nederland werkte. Daarvoor had ik wel een democratische overtuiging, maar ik hield mij niet zo bezig met het thema democratie. Vooral door Chili en de strijd tegen de militaire dictatuur daar raakte ik steeds meer doordrongen van het belang van democratie en de betekenis ervan voor het menselijk welzijn. In de nieuwe druk staat een passage onder het kopje "Democratie: het verdedigen waard". Deze passage schreef ik op verzoek van lerarenopleider Hessel Nieuwelink. Hij zei dat sommige studenten klagen dat ze bij lesgeven over democratie niet altijd met overtuiging aan leerlingen duidelijk kunnen maken dat democratie zo belangrijk is. Bezwaren aanvoeren tegen democratie is niet zo moeilijk, maar wel om uit te leggen waarom een democratie

de moeite waard is. Door Chili ben ik meer tussen landen gaan vergelijken. Zonder een vergelijkende blik kun je niet goed over andere landen schrijven.'

In de eerste druk (1996) werd populisme slechts één keer genoemd, in de tweede vrij uitgebreid en in de derde druk is het een prominent onderwerp in het hele boek. Wat zegt dit over de tijdsgeest?

'Veel thema's verschuiven. Twintig jaar geleden stond er vrijwel nooit iets over populisme in handboeken van politiek en democratie. Na de val van de Berlijnse Muur en de democratisering in Latijns-Amerika en delen van Afrika en Azië was de sfeer nogal optimistisch. Met democratie ging het de goede kant uit. De stemming is vooral de laatste tien jaar omgeslagen met populisme als een soort kristallisatiepunt. Populisten betogen dat de bestaande democratie niet deugt omdat de elite het 'volk' heeft buitengesloten. Hun tegenstanders vinden dat juist populistische democratie bedreigen met hun gebrek aan respect voor de rechtsstaat en rechten van minderheden. Mede daardoor zijn de Europese Unie en de vraag in hoeverre en waardoor de democratie wordt bedreigd grotere thema's geworden. De bedreigingen komen in elke epiloog terug, maar veruit het sterkst in de derde druk. Deze nieuwste versie was veruit het lastigst om te schrijven, want democratie is veel problematischer geworden.'

In je boek staat een overzicht met informatie over de staat van de democratie in zeven westerse landen, waaronder het soort stelsel, de inkomensverschillen en het vertrouwen in het parlement. In Italië valt het gebrek aan vertrouwen in de volksvertegenwoordiging op.

'Ook in Frankrijk is het vertrouwen laag - en terecht. Volgens sommigen is het Franse parlement het zwakste parlement van West-Europa. In Italië functioneert de staat gebrekkig. Vergelijk je Italië met de beste democratieën in Latijns-Amerika, dan functioneren daar sommige landen als Uruguay en Costa Rica beter.'

'Om democratie sterker te maken dient ongelijkheid te worden aangepakt'
(foto: Wikimedia Commons)

In je boek beschrijf je de politieke situatie in diverse landen. Welke tip heb je voor docenten die de politieke situatie in een land uit willen leggen?

'Centraal staat het plaatsen van de politieke situatie in een context. Hoeveel mensen wonen er in een land en wat is het gemiddelde inkomen, in koopkracht uitgedrukt? Hoe staat het met de sociale ongelijkheid? Soms moet je een land op de kaart aanwijzen. Bespreek daarnaast sinds wanneer en in welke mate dat land democratisch is. Vergelijk zulke en andere basiszaken met Nederland en, indien relevant, met andere landen en werelddelen. Als er een "gewoon" democratisch systeem is met regelmatige landelijke verkiezingen, spits dan toe op specifieke kenmerken. In Frankrijk is dat bijvoorbeeld de sterke positie van de president en de moeilijkheid om compromissen te sluiten. Het parlement staat buitenspel. Er is geen structureel overleg tussen vakbonden, ondernemers en de regering. Als vakbonden iets willen, moeten ze staken of de straat op gaan. Andere mogelijkheden zijn er niet. De regering kan de politie, die flink mept, erop afsturen. Dit zag je met de gele hesjes. Bijna niemand weet over Frankrijk dat er een onvermogen is om tot compromissen te komen en dat er sprake is van een strakke autoritaire staatsstructuur. In Italië heb je het enorme cliëntelisme. Er is een enorm wantrouwen tegen de staat. In die zin is Italië een soort derde-wereldland.

Om uit te leggen hoe het in India zit, moest ik een volledig nieuw hoofdstuk maken. Juist omdat daar de democratie wordt bedreigd, vond ik dit belangrijk. Als je een gemiddelde docent maatschappijleer vraagt hoe het mogelijk is dat India een democratie is, dan heeft hij weinig idee of zegt dat er weliswaar formeel verkiezingen zijn maar dat het niets voorstelt. Er zijn inderdaad grote problemen met die democratie, maar de Indiase democratie kent ook verdiensten. Hoe dit is gekomen, is een verhaal dat ik mij langzaam eigen heb gemaakt. De ontwikkeling van de democratie in India is door geen ander land na te volgen door de specifieke combinatie van factoren. Het had anders kunnen lopen. Mensen die in het thema democratie zijn geïnteresseerd weten van de andere onderwerpen in het boek meestal wel een en ander, maar zelden van India.'

In alle edities besteed je aandacht aan sociale ongelijkheid. Heeft dit met ook met je persoonlijke interesse voor dit thema te maken?

'De relatie tussen sociale (on)gelijkheid en democratie is altijd gelegd. Dat ligt voor de hand. Eerst met het algemeen kiesrecht als gelijkheidsprincipe. Daarmee kon de sociale ongelijkheid wat worden verminderd en volgens sommigen verdoezeld. De aandacht voor sociale ongelijkheid is de afgelopen twintig jaar enorm gestegen. De Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds vonden

jarenlang dat sociale ongelijkheid mensen stimuleerde om hun handen uit de mouwen te steken. Deze organisaties zijn hierop teruggekomen. Zij vinden nu de sociale ongelijkheid in sommige delen van de wereld te groot. Dit belemmert de economische groei en het welzijn van mensen. Mijn interesse voor sociale ongelijkheid ontstond in mijn studietijd rond ongelijke onderwijskansen. Van daaruit kreeg ik al snel aandacht voor (on)gelijkheid en democratie. In mijn boek komt het thema sociale ongelijkheid consequenter voor dan in veel andere boeken over democratie. Als je mij vraagt wat nodig is om de democratie sterker te maken, dan is het aanpakken van ongelijkheid een van de belangrijkste punten.

Wat vormt de grootste bedreiging voor de democratie?

'Globalisering, bepaalde onderdelen van ICT en populisme. Toen ik aan het boek werkte, sprak ik vaak mensen die op één bedreiging wezen. Die ene factor zou de problemen van democratie veroorzaken. Dat is veel te simpel. Verschillende elementen beïnvloeden en versterken elkaar. Globalisering roept populisme op. Mensen voelen zich in de steek gelaten. Bepaalde vormen van sociale media kunnen populistisch denken bevorderen, maar als er geen stevige populistische tendens was, werd er misschien minder bedreigd en gescholden en 'nepnieuws' verspreid via sociale media. Het is ondenkbaar om

een van de drie factoren eruit te halen en een effectieve methode te verzinnen om die ene factor te bestrijden.

Om het afkalven van de democratie tegen te gaan moeten politici beter omgaan met het vijfde dilemma dat ik in mijn boek beschrijf. Politici moeten strijd voeren met een duidelijke maatschappijvisie en niet met bij elkaar gescharrelde losse standpunten. Tijdens verkiezingen en op andere momenten moeten zij dit duidelijk naar voren brengen. Niet alleen vanwege het winnen van stemmen, maar vooral vanuit een overtuiging dat dit het beste voor de samenleving is. Het is slecht voor de democratie als de kiezers denken dat partijen en politici allemaal één pot nat zijn. Als een partij vervolgens aan een regering deelneemt, moet die zichtbare compromissen sluiten. Aan de eigen kiezers moeten partijen uitleggen waarom ze in die regering zitten en dat ze op bepaalde punten hun eigen standpunt loslaten. Regeringspartijen mogen dit jammer vinden, maar moeten wel duidelijk maken dat ze het goed vinden om in deze regering te zitten. Gert-Jan Segers van de ChristenUnie doet dit in Nederland het beste. Luisteren naar burgers betekent ook tegenspreken, dus niet altijd doen alsof je het met burgers eens bent. Dat een gedeputeerde tijdens de stikstofdiscussie meteen toegeeft op punten die eerst nog door de Provinciale Staten moeten worden besloten, vind ik echt niet kunnen. Hij kan wel zeggen dat hij het nog een keer gaat bekijken. Hij gaf burgers echter direct hun zin. Dit vind ik een gevaarlijke manier van doen. Psychologisch zijn campagnevoeren en compromissen sluiten twee verschillende dingen. Je moet voor jezelf geloofwaardig blijven, maar ook voor je kiezers.'

Ligt hier een taak voor de docent maatschappijleer?

'Ik denk dat de docent die dubbelrol van de politicus moet uitleggen. Een goede politicus kan beide rollen overtuigend vervullen. Je moet politici hebben die zowel minister kunnen zijn als strijd voeren. Dat draagt bij aan het vertrouwen in politiek en democratie.'

Waar zouden politici nog extra aandacht aan moeten besteden?

'Zij moeten aan twee sociale voorwaarden werken. Het terugdringen van ongelijkheid en het werken aan een betrouwbare en voorspelbare staat. Daar hoort ook de verzorgingsstaat bij. Deze twee punten spreken het rechtvaardigheidsgevoel van burgers enorm aan.' ♦

Jan de Kievied, DEMOCRATIE. IDEAALEN EN WEERBARSTIGE WERKELIJKHEID, derde geheel herziene en geactualiseerde uitgave, ProDemos, Den Haag, 2019, 368 bladzijden

STEF

MENING

Het klinkt misschien vreemd voor iemand die columnsschrijft, maar ik heb niet echt een mening - en daarmee bedoel ik een echte mening. Zo'n mening die heel zwart of heel wit is. Of tegenwoordig juist anti-zwart of juist weer anti-wit is.

In de *Volkscrant* riepen de Betrouwbare Mannetjes de afgelopen tien jaar uit tot het 'Decennium van de Mening'. Ze schreven: '(...) of dat het u in het geheel niet interesseert, is geen optie meer. U moet een mening hebben'. Ik heb dus een groot probleem. Ik ben geen klimaatdrammer, geen blokkeerfries en geen complot-gekkie. Ik doe ook al niet mee aan *#ikvertrek* of *#firstdates* op Twitter.

Al vind ik natuurlijk ook wel eens ergens wat van, maar dat zijn niet de soundbites die je in 140 tekens de wereld in kunt sturen. Het moet allemaal kort en simpel. De media zijn zo tot een meningenmachine geworden. Af en toe klik ik per ongeluk op de reacties bij Facebookberichten. Hoe meer duimpjes een reactie heeft, hoe minder de mening is onderbouwd. Als ik zo af en toe deze column op Twitter deel, zet ik me schrap voor wat komen gaat. Op televisie zie je alleen maar dezelfde mensen, met dezelfde meningen. Zelden wordt er tijd genomen voor een langer verhaal.

In de klas vragen ze me regelmatig 'Meneer, wat vindt u?'. Dat is voor mij een moment dat ik begin te stotteren, want wat vind ik eigenlijk? En wat vind ik als leraar maatschappijleer eigenlijk? En is dan mijn persoonlijke mening ook mijn didactische mening? Ik kom meestal wel lekker uit mijn woorden als ik iets mag uitleggen, maar vragen ze me om mijn mening dan val ik even stil. En wanneer ik dan wil beginnen met 'Het is natuurlijk niet zo simpel als...', dan ben ik ze eigenlijk al kwijt.

Misschien zit het hem ook wel in ons vak. Hoewel de lerarenopleiding voor mij al even geleden is, amuseerde ik me zeker met de discussies die er tijdens college stevig opgingen. Al besef ik tegelijkertijd dat diegenen die destijds zo stevig discussieerden de opleiding nooit hebben afgemaakt. Is het de zelf-indoctrinatie van alles maar continu van twee kanten bekijken, het afwegen van verschillende standpunten en belangen? Dat is wel het fijne aan lesgeven. In de klas is het ook vaak zwart of wit, maar door het samen te analyseren zien de leerlingen het ook: het is niet zo simpel! ♦

STEF VAN DER LINDEN
(*maatschappijleer.net*)

